

С И Л А

Тільки що займалося на днину, як хтось застукав до входних дверей нашої хати. Я чула, як наша служниця, що спала в кухні, відсунула тихенько засуву в сінках і з кимось почала шептати. За якийсь час увійшла в мою кімнату й нагнулася над моєю постіллю.

— Хто там прийшов?... Чого хоче так рано, коли люди ще сплять?

— Це Юстина Капарчиха. Просить позичити сирого, небіленого полотна, щоб постелити під бабу, бо ця дуже мучиться й не може вмерти.

— А що сире полотно тут допоможе?... — питаю здивована.

Служниця переконливо покивала головою.

— Ще тільки на нього надія! Бо вже над бабою й діру в стелі прорубали, щоб душа туди вийшла, й дві жабі в гною закопали — а баба все ще не може сконати. То на послідку треба небіленого полотна. Кладеться слабого на нього, з усякими примовленнями й шептани, а під нього рути, м'яти, васильку, чабрику, скроплюється те все водою йорданською, й душа легше покидає тіло. Сама баба казала тут просити полотна, бо дуже мучиться.

Треба дати — подумала я — і хоч як не хотілося покидати теплу постіль — я встала. Відчинивши скриню, вийняла з неї довгий кусень сирого полотна й дала служниці. Коли вона відійшла, я вже не могла заснути. Всякі думки роєм закружляли по голові. Оце стара Сенька вмирає... Уже від давна хорувала на сильну задуху. Останками сил заволокалася до нас, задихана, закашляна, — що довший час не могла промовити й слова. У грудях запалих і висохлих, клекотіло, жили на шії пороздувалися, наче вужівки. Сідала — скоріш опускалася на нашу лавицю, згорблена, знеможена, посиніла.

Мені ставало жаль старої жінки. Знала я її як дуже роботящу й ощадну, дбайливу газдиню. Може отак не шануючись, чи в полі чи біля хати — попала в цю страшну недугу?...

— Чому ви, Сенько, не йдете до лікаря?... Які порошки, ліки, води, — і ви могли б видужати! Маєте чим лікуватись, є звідки й з чого потягнути! — кажу нераз до неї.

Вона киває сивою головою.

— Ой шкода лише труду. Мені вже жаден дохтір не може, жаден цар на світі. Така воля Божа, так Бог дав. Нема як супротивитися нам, людям грішним.

Не помагали наші толкування про помічні води, штуку й поступ медицини. Ні, та й ні. Прийшла дати на акафист до Пречистої, щоб випросити собі прощення всіх гріхів. Любила говорити при тім — про небесні речі, над якими, здається, за-

становлялася часто. Випитувала нас про всякі заповіді, як їх розуміти й виповнити. Її бесіду перебивав сильний кашель, що тряс цілою хибкою постаттю. Сенька згиналася в дугу, сопіла важко, великі краплини поту виступали на її чоло. Вина, чаю з румом — що були б скріпили слабий організм, Сенька не пила, бо була заприсяжена на віки. Зате любила посмакувати наше пісне повило зо сливок, яке вважала за якусь незвичайну лакоминку.

— Маєте стільки поля, худібки, петаків, киптарів, продайте щось із того всього — а лікарі влегшать ваші страшні терпіння! Ще й розбитий горщик направляється, бо його шкода, не то слабу людину!

— А чи ж не шкода продати для мене?.. Щоб продовжити моє життя?.. Таж мені вже сімдесятка минула, час умирати. Худібки жаль, бо я її собі виховала, кожну штуку від малого. За грядку тяжкий гріх, бо в мене є кому лишити. Подумайте собі, продати, щоб така стара й миршава баба прожила ще два або й три роки більше. А що раз продасться, гроші розійдуться, та й нема ні цього ні того!

Кивала сивою головою, задумувалася. По якимсь часі прощалася й відходила, згорблена й немічна. Я дивилася їй слідом. Здавалося, що сильніший подув вітру повалить Сеньку на землю, звідки вона не піднесеться. Це була пушка духу, догораючий каганець, що ледве блимав і ось-ось мав згаснути.

Але всі мої ради, толкування й логічні вияснення не знаходили жадного відгомону в Сеньки. Вони наче відскакували від залізного панциря, що облягав душу старої баби. Вона мала свої гадки, тверді й непохитні — що мчалися своїми шляхами, незрозумілими для мене.

З часом перестала відвідувати нас. Більше як місяць не показувалася й не посилала внуків по повіла, а ми й забули про Сеньку. Аж оце сама нам пригадалася. Сирим полотном!

*

Була десята вранці, як я вибралася до хворої. Вона жила у своєї дочки Юстини, що їй помагала в домашній господарці. І хоч уже не мала сили вганятися за бутними внуками, то бодай грозила їм своїм довгим костуром.

Яке то марне наше життя! Живемо чогось, не знаючи, що наступна хвиля принесе. Звідки ми, куди йдемо?.. Та хоч нераз усе життя це низка терпінь і мук, а проте так дрожимо за нього! Вже сама думка про смерть усім людям така неприємна, прикра, що намагаємося відсунути її від себе, забути. А коли все таки вона зближається, якими жалюгідними слабодухами й трусами показуються тоді люди!.. Їм страшно розстатися з життям, страшно пірнути в невідкриту досі таємницю смерті. Жах пірнути в загадкове невідоме... Неописаний ляк обхоплює вмираючих; вони рештками сил держаться, тримаються землі...

На подвір'ю коло стодоли гиблював чоловік дошки. Червоний олівець сторчав у нього за вухом, а білі скручені гиблівки вилітали з-під подовгастого гибля, що ним сував по дошках. Дрібні діти з цікавістю оточили чоловіка і з великим криком розхачували гиблівки.

— Що це ви майструєте, Федю? — запитала я.

— Домовину Сеньці — відповів сміючись.

— То вона вже вмерла?

— Та ще ні, але вже не забавиться.

Мені стало якось ніяково. Наче мороз пішов по тілі. Не питаючися більше, я поспішила в хату.

У сінках білили. Одна дівка стояла на драбині й водила щіткою попри комин, якась жінка білила долиною.

Може й це на смерть?.. — подумала я, та мерщій вступила в кімнату Сеньки.

— Пощо ви по полотно післали?.. Не краще хоч зараз до лікаря?.. А він запише ліки: порошки, масти й скоро видужаєте. Ще вам не час умирати. Живуть люди й вісімдесят років, унуків до шлюбу благословлять!.. Чуєте? — сказала я на привітання і приступила до постелі.

Доньки та невістки оточили її. Одні плакали голосно, а інші слухали уважно, що Сенька їм говорила. Була підперта подушками, що майже сиділа. Сніжно-біла сорочка відбивалася від чорного, худого тіла. Руки перебирали спідниці, хустки й запаски, що лежали на її колінах. Сива голова була незавязана, а волосся довгими пасмами спадало на груди.

Звернула свої запалі очі на мене та якось лагідно всмінулася.

— Бог би з вас говорив, панно! Красно вам дякую, що прийшли потішити мене, але кажу вам оце при свідках, що дохтіра не хочу! Ще якби я дужа й робила б всяку роботу, от бодай крутилася коло печі, дозирала худібку, обшила діти — а то вже сили нема. Кости зачали боліти, не маю собі місця, ні на приспі ні на печі. Що таке життя варте?.. Краще забиратися вже геть звідси.

— А чи ж не жаль вам покидати дітей своїх, малих унуків?

— Що ж я їм поможу?.. Вони доросли до свого розуму, я їм не потрібна. От тільки дурно хліб їм та заваджаю.

Я задумалася. Мені ставало страшно, коли слухала тих слів, а водночас я не розуміла того спокою, з яким Сенька їх говорила. Ні тієї покори долі, тієї податливості в неї. Невже ж оця людина, що тепер думає, діє, говорить, стане незабаром трупом, до якого кожний має відразу? Невже ж вона про те добре знає, а воно не впливає ні трохи на її думки й діяння?..

В міжчасі хора перебирала хустки, крайки, запаски.

— Мене вберіть у цю чорну хустину, не тоту дорогу малинову, бо шкода. Дайте мальованку, шлюбну сорочку, та й оцю

втерту запаску. Не забудьте ще й рантух, таки мій шлюбний, що є в скрині на самім споді. Але вяжіть його по-давньому: кругом голови й під бороду. Стисніть міцно, щоб лиця менше видно! Мерлець лячний, нема чого йому призиратися. І я не хочу бути наряджена, як небіжка Онуфреїха, чуєте? А решта фантії, коралі, таляри це Юстині, що терпіла мене коло себе. Гроші поділіть рівно поміж себе й пожиткуйте здорові... Але на пусте не вільно їх видавати!

Страшний кашель перервав її бесіду. В Сеньчиних грудях почало свистати й клекотіти, хора не мала часу набрати повітря в легені і на наших очах дусилася. Губи потемніли темно, лице дістало попелясту краску.

Жінки зачали плакати й шльохати. Юстина хиталася над постіллю, ломила руки й заголосила на весь голос.

— Ой, мамочко, на кого нас лишаєте?.. Ой, мамочко, що ми бідні сироти без вас пічнемо?.. А повні стоги й обороги, а повні стайні всякої худібки, що ви її собі вихокали...

— Свічка де?.. Світить свічку!.. Дайте її в руку, аби не вмирили без світла! Святий Петро таких не приймає! — обзивався якийсь голос із гурту.

Мені мимохить закрутилися сльози в очах. Щоб звернути думки на інший шлях, я обвела очима кімнату. На стіні висіли в однім ряді великі образи, що вже чорні зо старости суворо гляділи на нас. Між ними виднілася дешевенька картина дитини, що гралася з котом.

Коло стола на лавиці сиділи газди, поважні й статечні сини Сеньки. Перед ними стояла миска з голубцями, що їх їли пальцями, закусуючи чорним хлібом. Були такі заняті своїм ділом, що не звертали уваги на хору.

Крізь відчинене вікно хвилювало в хату тепле, літнє повітря. Долітав стукіт Федя, як збивав дошки, й голосний сміх дітей.

— Ей, цитьте бо, не ревіть! Усім туди дорога! — заговорила нараз хора. Кому скорше, кому пізніше, а мені давно час туди. Хто не годен робити, най не валяється з кута в кут!

— Чи вам не страшно таке говорити?.. — запитала я.

— Ой ні, не страшно. Відколи я про те все думаю... що треба вибратися відси. День і ніч, день і ніч. Зложу руки на грудях, замкну очі й бачу себе вже в домовині. Я вже так зжилася з тою гадкою, так привикла до неї, що більше не належу до живих, тільки до того світу. Аякже.

— Ще можете подужати. Винесуть вас до сонця, вигріється добре — а ще я пішлю вам такий порошок, що напевно...

— Красно дякую вам панно, але нічого не посылайте, бо воно мені вже не допоможе. Цеї ночі привидівся мені небіжчик, мій чоловік, що гей стояв там у куті та й дивився на мене. А вже як слабому померлі душечки ввижаються, то вже нема рятунку. Це кожна дитина у нас знає.

— Це лише у вас так, а ми в те не віримо — сказала я.

Сенька не відповіла. Замкнула очі й лягла на подушки. З-під грубої верети, що нею була вкрита, виглянув крайчик сирого небіленого полотна.

Саме в ту хвилину двері з лоскотом відчинилися. В кімнату ввійшла горбата руда жінка. Це була Філиниха Побігуща, з якою Сенька ціле своє життя ворогувала. Це знало ціле село. Всякими хитрощами, збитками й очерненнями шкодила одна одній. Прозивалися всякими словами, тягалися по судах за побиття, за межу, за крадіж. Аж на старість, коли Сенька перейшла жити до доньки, далеко від горбатої сусідки — роздори й процеси скінчилися. Філиниха була знана всім як злюща баба й примівниця, що вміла зілля варити, віск лляти, свічки скапувати й проклинати. А її прокльони все сповнялися!

Тому її поява біля вмираючої наче всіх спараліжувала. Жінки дивились здивовано й налякано на неї, та вона енергійно розтрутила їх і добилася до Сеньки.

— Казав мені, кумо, паламар, що еґомосць ладяться вже до вас з елеями й на причащіння. Не годиться, кумо, аби ми в гніві розсталися. Душа ваша та й моя не знайдуть більше спочивку ні тутки ні там угорі. Не темуймо собі провини, кумонько любі...

Сенька відчинила очі. Обидві руки простягла до Філинихи, яка обіймила її голову, обцілювала лице, обидві руки й долоні.

— Най Бог милосердний простить, най Бог простить! — загомоніли жінки кругом постелі. Деякі знову зачали голосити, а Юстина вхопила свічку зо стола, засвітила й устромила мамі в праву руку. Другу свічку застромила в чорний хліб, що стояв на столі.

Почувся дзвіночок, що все більше зближався — це їхав священник до слабої. Я висунулася з хати, смутна, пригноблена й зворушена до глибини душі.

Перед хатою біліла готова домовина, — а довкола неї вганяли діти. Іван, чоловік Юстини, зносив мішки муки з воза. Він, видно, був у млині.

— Будуть білі колачі на похорон. На все село! — жартував до мене.

Коли я минала сад, сверлував Федір діру в сливці.

— А це знову що?.. — запитала я.

— Це?.. То тридушні. У нас такий обичай, аби легше душа розсталася з тілом...

Над вечір принесла заплакана Юстина полотно. Сенька вкінці таки сконала.